

MENNYEI FELFORDULÁS

AMERIKÁBÓL JÖTT, FIATAL, JÓKÉPŰ, OKOS, NAGYDUMÁS,

ROBBANÉKONY. IGAZI 21. SZÁZADI PÁPA.

CSAK ÉPP A VATIKÁN KIFORDUL MIATTA ÖNMAGÁBÓL.

SCHUBERT GUSZTÁV

2016-ban Anglia és az Egyesült Államok szavazói is felrúgták az 1945 után kialakított status quo-t. Nem lenne akkora a baj, ha Liechtenstein tette volna ugyanezt: de két nagyhatalom mondott nemet az elmúlt 70 év játékszabályaira, és ami még fontosabb, a demokrácia két kulcsországa, őshazája választott így. Paolo Sorrentino olasz filmrendező egy harmadik erőközpont pálfordulását is hozzáképzelte. Igaz, ez a nagyhatalom, a Vatikán, mindössze háromnegyed négyzetkilométert mondhat magáénak, de szellemi befolyása mérhetetlenül nagyobb: a pápa egymilliárd katolikus lelki vezetője.

Az *Ifjú pápa* nemcsak a legjobb olasz tévésorozat (hogy ilyen is létezhet, ahhoz a *Gomorra* első évada már hozzászoktatott), a hatalom színpalái mögött játszódó hasonló amerikai szériák közül is legfeljebb két-három versenyezhet vele szellemességben, fordulatosságban, képi és nyelvi gazdagságban (*Kártyavár*, *Homeland*). Bizonyos tekintetben viszont Paolo Sorrentino sorozata verhetetlen. A Vatikán izgalmasabb helyszín, mint a pillanatnyilag még mindig egyes számú szuperhatalom központjai (Fehér Ház, Capitolium, Pentagon, CIA, Wall Street), amennyiben e szent helyen a világhatalom gyakorlása majd két évezredes hagyományra épül. Természetesen a nyilvános és a belső, titkos szentszéki etikett, ha lassan is, folyamatosan módosul, de alapelveit illetően kőtáblába vésett szöveggel van, amihez képest az amerikai, brit vagy a francia nagyhatalmi politika játékszabálya szeszélyes rögtönzésnek látszik. Ha van még biztos pont rendkívül labilis világunkban, az „erős sziklára” épített pápai trón feltétlenül az. Sorrentino vatikáni drámája viszont épp ezt a sziklaszilárd alapot rengeti meg. Méghozzá a legváratlanabb és a legvédehetlenebb módon, a veszedelem ezúttal nem kívülről, hanem belülről fe-

nyeket, a frissen megválasztott ifjú pápa robbantja föl a vatikáni szokásrendet. Láttunk már ilyet, az *Angyalok és démonok*ban szintén egy fiatal egyházi vezető (ha nem is a pápa, de a vatikáni trónus megüresedésekor a hatalom folytonosságát megtestesítő *camerlengo*) készül szövevényes összeesküvés-elméletet kreálva a trónbitorlásra, és a szó szoros értelmében is bekövetkező nagy robbantásra. Ron Howard rendező ugyan bőséges kultúrtörténeti ismeretanyagot épített be az *Angyalok és démonok*ba, de a hollywoodi akciófilm démona végül is ellopja a show-t a kultúrtörténet szellemétől. Sorrentinónak viszont nem volt szüksége pirotechnikusra, krimiszálra, paranoia-thiller fordulatokra, sem apokaliptikus „antianyagra” ahhoz, hogy mindvégig (10 részen át) fenntartsa a feszültséget. Bizott a Vatikánt megosztó konfliktusok szellemi energiájában. Az *Ifjú pápában* semmi misztikus, vagy fantasztikus nincs, hacsak a pápa rémálmaikat nem számítjuk ide, nagyon is evilági erők és elenerők játéka izgulhatunk, és nem csupán azért, mert a vatikáni ellenfelek mindegyi-

ke Machiavelli politikai harcművészetén nevelkedett, hanem mert szellemi páviadaluknak jóval nagyobb a tétje, mint egy szokványos hatalmi harc esetében, hiszen az ideológiai összecsapás kimenetelétől egymilliárd hívő lelki békéje és a katolikus egyház sorsa függ.

Az *ifjú pápa* meséje ugyan meglehetősen extrém, de nem nehéz felfedezni benne a katolikus egyház réges-régi alapkonfliktusát, ortodoxok és reformerek kétezer év óta tartó szembenállását. A harc mindmáig eldöntetlen, mert eldönthetetlen, és ha mégis győzne valamelyik fél, az lenne a Vatikán és a katolikus vallás vége. Az emberi intézményeknek is megvan a maguk sorsa, hiszen az időben léteznek. Ha az ortodoxia győz, megáll az élet, és az Egyházból csak a díszes, de üres csigaház marad, ha viszont a vehemens újjítók diadal-maskodnak, túl sok hagyományt dobva sutba, a katolikus vallás szelleme illan el.

Sorrentino nagy ötlete, hogy a páviadalban fordítva osztja ki a szerepeket: egy kevésbé kreatív rendező nyilván valamelyik vénséges vén bíborosra testálná a szokás-

„Machiavelli harcművészetén nevelkedett”

(Silvio Orlando)

rendhez makacsul ragaszkodó ortodox szerepét, a forradalmas újítóét pedig egy robbanékony fiatalra. Csakhogy ebben a történetben az ifjú pápa a „maradi” és az immár három egyházfőt kiszolgáló idős államtitkár (lényegében övé a legfőbb operatív hatáskör) a „haladó”. A Vatikánban persze máshol húzódnak a korhatárok, mint a civil szférában: Lenny Belardo, az ifjú pápa (Jude Law) már 47 éves, a dörzsölt öreg bíboros, Voiello (Silvio Orlando) még csak 60. Ráadásul az élet mindig jóval bonyolultabb, mint elvont sémáink, az új pápa tényleg fiatalos lendülettel harcol – a régimódi katolicizmusért. A roszakatag bíborosok elhülten nézik, amint egy láncdohányos, napszemüveges, kigyúrt amerikai pápa visszarántja az Egyházat a legsötétebb középkorba (vagy inkább a legsötétebb ellenreformáció korába). „Meglépett szentatyám.” – neheztel Caltanisetta, a legelnyűttebb, elevenen mumifikálódott bíboros. – „Oly fiatal, és mégis ilyen vén elgondolásai vannak.”

De jön még egy újabb csavar. Az ifjú pápa ugyan velejéig konzervatív, de nem biztos önmagában. Nem tudja ki is ő, és mihez is akar kezdeni egyházfői hatalmával. És ez még hagyján, de Istenben sem hisz.

Mindez a labilitás és egyházfőnél páratlanul szentségtörő hitetlenség persze nem gátolja abban, hogy egy sajtótájékoztatón ne dörgölje a megvetett újságírók orra alá, hogy a pápa hivatalánál

„Istenben sem hisz”
(Jude Law)

fogva „csalhatatlan”. A *dogma* kiszámítható örök rendjére természetesen annak van szüksége, aki bizonytalan önmagában, és

képtelen elviselni a szabadsággal járó döntések felelősségét. Hitének és önismeretének gyengeségét és gyerekkori traumáját próbálja ellensúlyozni a pápaság emberfeletti hatalmával. Sorrentino sorozatának jószerivel egyetlen gyengéje, hogy túlzásba viszi ennek a bizonytalanságnak a pszichoanalízisét. Lenny Belardót ugyanis hipp szülei hét éves korában beadták az árvaházba. Ott nevelte fel Mary nővér, akit aztán pápáként is magához hívat, hogy személyi titkárként segítse őt a Vatikán útvesztőjében. Már önmagában ennek a dadusnak és pótmamának a jelenléte a meglett férfi és tekintélyes egyházfő mellett árulkodó jele a belső gyengeségnek. Az elvesztett anyát helyettesítő Mary nővér mellé egy pótpápa, egy spirituális vezető is társul a konzervatív Spencer bíboros személyében, aki a pápai trón igazi várományosa volt, míg tanítványa, Belardo el nem orozta előle a dicsőséget. Spencer bíborost hamarosan elemésztí a sértés, hogy helyette az „éretlen kölyök” lett a Szentatyá, aki aztán e nagy kegyben részesülve immár a tanácsaira sem tart igényt. Az ifjú pápa tehát cserbenhagyja lelki atyját. (Ha engednének a sorozat freudiánus hevületének, mindebbé beeláthatnánk akár az apagyilkosság szándékát is.) De az ambíciózus XIII. Pius nem áll meg itt, a sértett

büszkeség még magasabbra hajtja, fel egészen a mennyekbe. Jámbor gyóntatója, Don Tommaso, elhűlve hallgatja vallomását, arról, miképpen csikarta ki vég-sőkig megfeszített akaraterejével, hogy őt válassza pápává a bíborosi konklávé: „Vagy ezerszer elismételtem, akár egy mantrát, mielőtt a szavazást újrakezdték: Ne őt, engem! Ne őt, engem! Ne őt, engem...! És most én vagyok a pápa, nem ők! Én!... Jobban szeretem magam felebarátomnál és Istennél. Csak magamban hiszek. Én vagyok a mondhatatlan Úr!” Ez istenkáromlás: a pápa nem Isten, „csak” az Úr földi helytartója.

Mihez kezdhet a Vatikán egy valóság-tól elrugaszkodott, elszállt Szentatyával, egy gyerekkori traumáját negyven éven át feldolgozni képtelen bosszúszomjas kislíval. Akit dühe a Szentszékig, sőt a Mennyei Atya trónusáig repít. Igazából ez az a kérdés, ami miatt leginkább érdemes végignézni *Az ifjú pápa* ötszáz percét. (És persze a legparányibb szerepben is hiteles színészi játékért, és az operatőr, Luca Bigazzi szuggesztív képeiért). De mit is akar ez a renghagyó pápa. Már a nyitó jelenetben teljes a konfúzió. XIII. Pius első szentbeszédét tartja a Szent Péter téren egybegyűlt tömegnek. Zuhog az eső, Pius karjait égnek emelve imádkozik. És egyszer csak kisüt a Nap. És a boldog mosolygós, ifjú pápa köszönti a hívőket.

„Ciao Róma, Ciao Világ! Miről feledkeztünk el? Rólatok feledkeztünk meg! Elfeledkeztünk a nőkről, a gyermekekről,

akik megváltoztatják a világot a szeretetükkel, a kedvességükkel, és a játékos való csodás, isteni képességükkel. a játék az egyetlen hiteles módja, hogy összhangban legyünk az élettel. Istennel úgy lehetünk összhangban, ha összhangban vagyunk az élettel.”

Mintha csak a szeretetvallásra, szolidaritásra felesküdt Ferenc pápát halanánk. De fordul a kocka. A XIII. Pius be- széde folytatásában szembeszáll minden tabuval, amitől az egyház kétezer éve tilt.

„Mit felejtettünk el? Elfelejtettünk maszturbálni. Fogamzásgátlót használni, abortuszra menni, ünnepelni a meleghá- zasságot. (A tömeg felszisszen.), engedni, hogy a papok szeressék, sőt akár elvegyék egymást. (Három megbotráncozott bíbo- ros hanyatt vágódik.) Elfelejtettük, hogy dönthetünk a halál mellett, ha gyűlöljük az életet. Elfejtettük, hogy nem csak sza- porodás céljából szexelhetünk anélkül hogy büntudatunk lenne. (Fekete ruhás kispapok rohannak izgatottan valahová.) Hogy elválhatunk, hagyhatjuk, hogy apá- cák tartanak misét, hogy tudományos úton is csinálhatunk gyerekeket... Egy- szóval, nem csak játszani felejtettünk el, hanem boldognak lenni is.”

És ekkor XIII. Pius – felébred. Nem tar- totta meg első szentbeszédét, csak ál- modta. Az álmok nem hazudnak, Lenny Belardo most próbálja összerakni a vati- káni lottón nyert új életét. Milyen pápa legyen? Assisi Szent Ferenc követője? Vagy szentségtörő Szentatya, akinek ultraliberális egyházreformja egyszer- smind fel is számolná a kereszténységet? Mindez csak álom, amiről a külvilág mit sem tud, a második rész végén elhang- zó, a hívők által várva várt bemutatkozó szentbeszéd (homília) azonban rációfól mindkét álombeli Szentatya programjára. És sokkal, de sokkal rémesebb, mint ami- től XIII. Pius rendhagyó lépése nyomán a sokat tapasztalt bíborosok tartanak. Ez a homília nem szentbeszéd, hanem gyű- lölettiráda, egy bosszúszomjas pontifex, egy nádpálcás néptanító őrjöngése: „Mi- ről feledkeztünk el? Istentől feledkeztünk el. Ti! Ti elfeledkeztetek Istentől... Addig nem törődik velünk, amíg mi nem törö- dünk vele, és csakis vele. Szemetek és el- métek színültig legyen Istennel. Másnak nincs hely! Nincs hely a szabad akaratnak, a szabadságnak, az emancipációnak...”

Látni akarjátok az arcomat? (A pápa késő estére időzítette a szentbeszédét, hogy a hívők ne láthassák az arcát. Azt is meg- tiltotta, hogy lefotózzák, és az újságok kö-

zöljék a portréját.) Keressétek és találjátok meg Őt! És ha megtaláltátok Istent, talán engem is látni fogtok.”

Micsoda végtelen hübrisz! XIII. Pius nem csak embergyűlölő, Isten is megve- ti, magánál alávalóbbnak tartja. Hogy is búcsúzhatna akkor a hívőktől másképp, mint megalázó mondatokkal: „Nem tu- dom, hogy megérdemelték-e. Nem tu- dom! Most úgy érzem, nem vagytok méltóak hozzám.”

Ezen a ponton már kilépünk maradi- ak és haladók vitájából. „Szörnyű pápa leszel – veti szemére tanítványának a konzervatív Spencer bíboros –, korunk legrosszabb és legszörnyűbb pápája.” XIII. Pius nem régimódi Szentatya, nem is alkalmatlan egyházi vezető, hanem rossz ember. Hogyan lehet, hogy ilyen torz lelkek időről-időre a hatalom csúcsára kerülhetnek, úgy mennek át a hierarchia vagy épp a demokrácia szűrőin, mint kés a vajban. És ha már így esett, hogyan le- het megállítani őket?

Spencer és Mary nővér az egyedüliek, akik pontosan ismerik Lenny Belardo tra- umáját, de ők nem tudják visszatartani, mert a szeretet megbéklyózza őket. Az egyedüli ellenerő Voiello, az államtitkár. És nem azért, mert profi cselszövő, hanem mert az egyedüli, aki tudja, mitől is olyan szilárd Szent Péter egyháza. Mit tesz Isten, a fentebb emlegetett kényes egyensúly- tól, amit a két véglet, hagyományőrzés és reformszándék évszázadokon át folyama- tos egymásnak feszülése biztosít. Voiello nem a megtestesült gonosz (ahogy egyik bíboros véli), nem hatalommániás intri- kus, nem is a reformerek vezére, hanem éppenséggel az *equilibrium Vaticanæ* őre. És ennek az egyensúlynak rendkívül fon- tos eleme a vatikáni óramű mindenna- pos kiigazítása. A szélsőségek aggályos kerülése, a fékek és ellensúlyok gondos karbantartása. Ehhez nem kell demok- rácia, csak jól felfogott önérdék és józan ész. „Voiello, csak politika, de Szentatya a hit” – hízeleg a pápának a Vatikán halk szavú eminense, a jóság mintaképe Gutierrez bíboros. Hízkelésnek bevá- lik, csak épp nem igaz. A Vatikánt roppant szigorúan, de mértéktartással kormányzó Voiello nem saját hasznára teszi ezt, ha- nem mert úgy gondolja, hogy a megfon- tolt, kölcsönösen előnyös kompromisszu- mokra épülő diplomácia, a hagyományok megtartása és a fontolva haladás, a Szent- szék bölcs irányítása, a „jó kormányzat” a hívők elemi érdeke. Egy harcos pápa (amilyen XIII. Pius), egy fundamentalista

Vatikán végzetes viszályt szítana. „Miért nem leszel te a Pápa, Voiello?” – kérdezik tőle a bíborosok: „A pápának bizalmat kell ébresztenie az emberekben, én pe- dig az ellenkezőjét teszem.” A cseppet sem bizalomkeltő Voiello – jó ember. Sorrentino Vatikánjában mindenkinek van valamilyen rejtegetnivalója, titkos vétke, Spencer bíboros öntelt és hiú, a kenetteljes Gutierrez zugivó, Dussolier kardinális kurvákkal hetegy. Voiello tit- ka az önzetlen, feltétel nélküli szeretet: egy magatehetetlen, szellemi fogyatékos fiúról gondoskodik. Valahogy így óvja, titokban, azt milliárdnyi kiszolgáltattott lelket, aki felett most épp egy ádáz, szeretni képtelen fiatal pápa suhogtatja súlyos pástorbotját. A hipnotikus erejű XIII. Pius – „elvont gondolkodású, tehát kegyetlen”. A katolicizmus valóban nagy gondolkodói tudják, a hit nem absztrak- ció, nem a végtelen tökéletességről szól. Tadeusz Breza, a Vatikánról szóló leg- bölcsebb esszé (A bronzkapu) szerzője Maritaint idézve írja: „a világot Isten nem ön maga számára, nem az Isten számára, hanem az embereknek eszelte ki.”

Az ifjú pápa felnőtt és szabad alkotás, mert ebből az emberi szemszögből méri föl a kereszténységet és az egyházat. A Vatikán titkairól készült már paranoia- thriller (Angyalok és démonok), kegyetlen szatíra (Fellini – Róma), megidéztek keserű karkai humorral (Marco Ferreri: Az au- diencia), de hívőként, ugyanakkor kritikus szemmel, elfogulatlanul, a szentképecs- kék, szentfilmeccskék giccsetől mentesen ritkán ábrázolták, és ez súlyos hiány. Mert a Vatikán és a katolikus egyház pontos ismerete nélkül – akár kívülről, akár belül- ről nézzük – nem érhető a világunk. Igaz, ilyesmire nem minden hívő vágyik, mert nem a tudás, hanem a vakhit boldogítja. Sorrentino éles és tiszta tekintete aligha lenne bocsánatos bűn egy „ifjú pápa” regnálása idején.

AZ IFJÚ PÁPA (The Young Pope /Il papa giovane)

– olasz-francia-amerikai tévésorozat, 2016. Ren- dezte és írta: **Paolo Sorrentino**. Kép: **Luca Bigazzi**. Zene: **Lele Marchitelli**. Szereplők: **Jude Law** (Lenny Belardo), **Silvio Orlando** (Voiello bíboros államtit- kár), **Diane Keaton** (Mary nővér), **James Cromwell** (Spencer bíboros), **Scott Shepherd** (Dussolier), **Javier Cámara** (Gutierrez), **Toni Bertorelli** (Caltanissetta), **Guy Boyd** (Kurtwell érsek), **Ludivine Sagniere** (Esther). Gyártó: **HBO / Sky Italia / Wildside / Mediapro / Canal+**. Az HBO bemutató- ja. Feliratos. 10x50 perc.